

BUTLLETÍ BIBLIOGRÀFIC

Josep M. FONT I RIUS

L'APLEC D'ESTUDIS D'HISTÒRIA JURÍDICA CATALANA DE JOSEP M. PONS I GURI

Considerem ben oportuna i justificada l'edició d'aquest recull d'obra històrico-jurídica de Pons Guri,¹ dispersa fins ara en publicacions diverses de no sempre fàcil accés, juntament amb algun treball encara inèdit. Dels diferents camps d'estudi del nostre amic és potser aquest el més rellevant, tot i no desmerèixer en res els d'altra índole: història general, art i arqueologia, etc. De fet, ací s'ha reunit l'obra menor, ja que per les seves dimensions han quedat fora els llibres extensos (*El llibre de la Universitat de Blanes*, per exemple, o *Les col·leccions de Costums de Girona*, aquest darrer objecte d'una recensió específica en l'anterior volum d'ATCA).² Es destaca sobretot la reiterada procedència de les «Circulars de l'Arxiu Històric Fidel Fita», que elles soles ja constitueixen un exponent de la infatigable labor de Pons Guri durant més de mig segle en la promoció, desenvolupament i vitalització d'aquest arxiu arenyenc. Solament per aquesta actuació ja es justificaria el present recull, a tall de reconeixement de l'obra feta i digne homenatge al seu autor.

Dintre la temàtica general apuntada s'ha procurat agrupar en cada un dels tres volums els treballs de contingut més homogeni. En el primer predominen els dedicats a la història notarial i a aspectes anàlegs, com els fogatjaments. El segon aplega els de caràcter canònic (Concilis, Sínodes) i eclesiàstic en general. S'integren en el tercer els més directament versants en història jurídica civil, especialment en temàtica senyorial i feudal, sobretot gironina, tan cara a Pons i Guri. Quasi tots els treballs s'acompanyen de bons apèndixs documentals, que en alguns casos constitueixen la seva part central, cosa que els confereix una més legítima entrada en la nostra publicació. Documents transcrits fidelment, amb l'oportuna col·lació de textos, quan s'escau. En tots els articles manifesta l'autor els seus profunds coneixements jurídics, pouats en l'estudi dels autors clàssics, conjugats amb una íntima familiarització amb els fons arxivístics, els d'Arenys sobretot, els altres catalans també, que li forneixen els elements per a l'elaboració acabada de les seves aportacions. Tots tres volums es clouen amb sengles índexs onomàstics i toponímics, de tan profitosa ajuda per als lectors.

Passem a recensionar, pel mateix ordre de disposició en els volums, els treballs compresos en aquests. Deixem constància, per als ja publicats, del lloc de la primera edició, després del corresponent títol de l'article, entenent-se com a inèdits els que no en porten cap.

1. Josep M. PONS I GURI, *Recull d'Estudis d'Història jurídica Catalana*. I-III (Textos i Documents 20, 21 i 22), Barcelona, Fundació Noguera 1989, 478, 498 i 490 pp.

2. Recensió signada per Tomàs de MONTAGUT, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», IX (1990), 384-386

VOLUM I

Pp. 11-20. *Aventura d'un antic notari de Pineda*. («La Notaria», 2n i 3r trimestres de 1947) reporta diversos testimonis documentals sobre l'assalt i saqueig de la vila de Pineda, perpetrats per un estol de corsaris comanats pel mateix Draguet el primer d'agost del 1545. Apart del consignat pel notari de la vila, Jaume Joan Coll (captiu dels corsaris durant unes hores després del saqueig de la seva casa), en una *Llibreta de comptes* es recullen igualment altres referències particulars al dit esdeveniment, reflectides en negocis jurídics derivats d'aquella desfeta, totes procedents de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

Pp. 21-32. *El testament parroquial gironí en el segle XIV*. («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XVI [1963]). Aportació puntual dels textos que reflectien la forma desenvolupada que havia adquirit el testament parroquial en terres de Girona, en la referida època, si bé amb precedents anteriors, i d'algunes incidències generades per un conflicte jurisdiccional entre el rei Pere el Cerimoniós i l'arquebisbe de Tarragona, Pere Clasquerí. Són reproduïts en apèndix els capítols pertinents dels *Costums de Girona* del segle XIV (apèndix I i III), de la redacció de Mieres (ap. II, IV i V) i dels textos de la *Constitució* arquebisbal (VI) i sengles pragmàtiques del susdit monarca (VII i VIII).

Pp. 33-93. *El conflicte de la Notaria de Girona*. («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXV/I [1980]). Aplec de cinquanta-un documents, datats entre el 1365 i el 1367, de l'ACA, *Canc.*, i de l'ADG, que il·lustren molt vivament l'episodi, reportat per l'autor en les planes inicials del treball, del conflicte sorgit entre el rei Pere el Cerimoniós i el bisbe gironí, Ènec de Vallterra. Pretenia aquest mantenir una notaria episcopal amb competència civil a la ciutat i territori de Girona, front al status legal sobre escrivanies públiques, ja sistematitzat en aquella època, i que considerava la fe pública notarial com matèria reservada a l'autoritat reial o de jurisdicció, apart de l'àrea estructuralment interna de l'Església. El conflicte desencadenà un seguit d'actuacions i mesures coercitives per ambdues parts, i, com assenyalava l'autor, no era més que l'exteriorització d'un de tants problemes que pervingueren de les difícils relacions entre l'Església i la Corona Catalano-aragonesa en el regnat de Pere el Cerimoniós.

Pp. 95-157. *Taxacions dels salaris de notaris i escrivans en jurisdiccions baronials de les terres gironines*. (Palafrugell, Bàscara, Caldes de Malavella, Llagostera, Cassà de la Selva i Vescomtat de Cabrera). Interessant aplec de taules d'aranzels a percebre pels notaris de diverses baronies en les comarques gironines. Bé que en la Cort General de Catalunya, de Montsó (1362-1363), s'havien establert unes taxacions notariales per a tot el Principat, es deixava, però, autonomia per als usos locals, mentre no ultrapassessin el montant d'aquelles. Ací es recullen textualment les de la notaria de Palafrugell, dictades abans d'aquella constitució, el 1338 (Arxiu Històric de Palafrugell, *Perg.* núm. 14), completades el 1414 (*Ibid.*, *Perg.* núm. 74), i aquestes, ratificades el 1467 (*Ibid.*, *Perg.* núm. 79); les de la vila de Bàscara, del 1385-1397 (Arxiu Diocesà de Girona, *Pergamins de*

la Mitra, núm. 14654), les del Vescomtat de Cabrera, entre 1372-1382, publicades ja anteriorment i ara de nou reproduïdes (Arxiu parroquial de Blanes, *Llibre de la Universitat*) i les de la Baronia de Caldes de Malavella del 1341, amb caràcter més judicial (Arxiu Històric de Girona, *Fons Notarial, Llibre de la Cort de Caldes*, vol. 17). L'autor en les planes introductòries presenta cada un d'aquests textos i dóna un ràpid índex alfabètic dels seus respectius continguts, que facilita la seva consulta directa. Remarquem l'interès d'aquestes taules com a exponent del tràfec jurídic negociat en les comarques gironines cap al final de l'Edat Mitjana, especialment quan indiquen la presència d'algun instrument poc corrent (per exemple, els actes d'agermanament en el règim econòmic-matrimonial, i altres de semblants).

Pp. 159-189. *Algunes orientacions per a la utilització dels fons de seccions històriques en districtes notariais*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 5, juny del 1960). Aquestes orientacions, fruit de l'ampla i profunda experiència del seu autor en el tractament dels arxius notariais catalans, constitueixen un esquema ben aciençat del mecanisme de l'ofici notarial a casa nostra entre els segles XIII-XVIII, amb precisions sobre el significat i validesa dels diferents tipus de llibres i manuals, esborranys, el verdader «instrumentum» i la seva evolució, fins a arribar, cap a mitjan segle XVIII, a l'actual protocol. No hi manquen oportunes indicacions sobre la confecció de tals llibres, inserció de les notes, confecció de les actes, signatures, cancel·lació, etc. Unes referències al paper dels formularis, i aixímateix a l'estatut dels antics notaris, bescantats pels grans juristes clàssics per la seva ignorància i desídia, abans d'arribar al notari professional del dret, per obra de la llei del 1862, completen el quadre presentat. S'acompanyen unes làmines amb profusió de signes notariais, que il·lustren a bastament les explicacions del text.

Pp. 191-218. *Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins al 1351*. (Comunicació al VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona 1962). Article complementari de l'anterior, en què s'exposa el difícil sistema abreviatu emprat en els assentaments dels *Libri notularum* en el primer segle de la seva existència, donat el caràcter de simple registre que tenien aquells manuals. La disposició de la Cort de Perpinyà del 1351 (reproduïda bàsicament pel Concili de Tarragona del 1354) representa una correcció —no pas total— de l'excés abreviatu que —encara avui— dificulta la intel·lecció de les notes. En els apèndixs I-III, l'autor presenta exemplars d'aquestes anotacions abreujades corresponents a actes de 1230, 1312 i 1340 dels nostres arxius notariais, en el darrer confrontant la redacció de l'assentament amb el text extens de la carta o instrument autèntic. En el IV aporta una utilíssima taula alfabètica de més de 300 sigles o abreviatures, corrents en els manuals entre 1228 i 1364, amb el seu correcte desenrotllament.

Pp. 219-230. *El manual d'un notari català del seguici d'Alfons el Magnànim a Nàpols (1422-1423)*. Pulcra transcripció textual (amb oportunes anotacions de les peculiaritats sintàctiques de cada instrument) d'un manual notarial conservat fragmentàriament a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar (ms. 1035). El

llibre, de setze pàgines, comprèn els actes autoritzats per un notari, català però de nom inconegut, que seguia la host d'Alfons el Magnànim a Nàpols entre gener de 1422 i gener de 1428. Els atorgants i testimonis eren gent del seguici reial i el sistema de portar el manual era el corrent en tot el Principat, amb predomini de meres indicacions registrals dels actes corresponents.

Pp. 231-254. *Documents sobre fogatges de Montclús i Montseny (segle XIV)*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 4 (març de 1960), 2-18). Informació sobre vint-i-sis testimonis documentals relatius a fogatges (no per censos de població, sinó llistats cobratoris), corresponents a les parròquies del terme jurisdiccional de Montclús (vessant llevantina del Montseny), del vescomtat de Cabrera, bé textualment o en extracte, derivats de diverses cartes entre 1358 i 1369. Dels documents noticiats (pertanyents tots a l'Arxiu Històric Fidel Fita, *Llibre de la cort de Montclús* o notaria de Montclús) ofereix particular interès el del núm. XI (gener del 1362) amb la relació nominal dels focs de les al·ludides paròquies, en nombre de 237. L'autor al·ludeix a unes rectificacions sobre l'existència i datació dels fogatges catalans de l'època, ço que havia de tractar més detingudament en l'article que segueix.

Pp. 255-449. *Un fogatjament desconegut de l'any 1358*. («Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona», XXX (1964), 323-498). Aquest treball, conegut ja des de fa prop de trenta anys, ha esdevingut clàssic en la temàtica dels fogatjaments catalans, modificant l'esquema fins llavors admès. La descoberta d'un fogatge del 1358, derivat dels Parlaments de Lleida (1357), Girona (1358) i Corts de Barcelona de 1358 (existent en còpia manuscrita de l'Arxiu Diocesà de Girona, armari Arévalo de Çuaço) i que esdevindria així el més antic de la sèrie del segle XIV, justificava el títol de l'article, però aquest tenia un abast més ampli, ja que a través de la localització heurística de les fonts dels fogatjaments -coneguts totalment o parcialment- i d'un reguitzell de valuoses referències documentals, podia establir amb bones bases la seva seriació. Tindríem així: 1) el «novell» de 1358, l'origen i desenrotllament del qual estudia molt minuciosament; 2) el derivat de les Corts de Cervera 1359-1360 i de Tortosa 1375 (ACA, *Reial Patrimoni*, ms. 2590, publicat per Josep Iglésies el 1962); 3) Fogatjament parcial derivat de la Cort de Barcelona de 1368-1369 (ACA, ms. 38b, publicat parcialment i indirectament per Alart); 4) Finalment -per ara- el derivat de la Cort de Barcelona del 1378 -localitzat en diverses versions manuscrites de l'ACA i de Arxiu Històric de la Ciutat-, el més conegut fins ara com a publicat per Bofarull i l'Acadèmia de la Historia amb la suposada atribució a la Cort de Cervera de 1359, que ha romàs fins al nostre temps. Cal remarcar encara el valuós capítol dedicat als fogatjaments com a document històric del segle XIV, en el que ens descriu amb gran erudició el mecanisme de formació dels fogatges, metodologia, característiques diverses, etc. Conclou, un cop més, en assenyalar el seu abast purament tributari, sense cap finalitat de document censal, de realitats demogràfiques, però valuós element complementari per al coneixement polític, econòmic i social de la terra, demarcacions jurisdiccionals i onomàstica local. L'apèndix I inclou el text íntegre del nou fogatge de 1358 (segons el manuscrit de Girona) i

els II i III, sengles documents complementaris de la seva execució (de l'ACA, *Reial Patrimoni*).

VOLUM II

Pp. 9-79. *Nomenclàtors sinodals del bisbat de Girona al segle XIV*. («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XVII (1965), 5-73). Completa informació i publicació de dos nomenclàtors inèdits dels monestirs, esglésies i capelles del bisbat de Girona, a les acaballes del segle XIV (un a l'Arxiu Diocesà. ms. de la sèrie T, núm. 119; l'altre a l'Arxiu Capitular, *Llibre d'Estatuts*, A-II, a-2), molt similars entre si, bé que el primer, que compta amb més anotacions i interpolacions d'èpoques posteriors, apareix d'ús viu, com a document al servei de les celebracions sinodals. En la publicació d'aquest (Text I), l'autor ha tingut cura d'inserir-hi unes oportunes notes d'identificació actual de cada església o capella, pertinença arxiprestal o municipal actuals, apart de les respectives correspondències amb el segon nomenclàtor i altres del segle XVII i àdhuc dels moderns, dels investigadors gironins Pere Alsius i Francesc Monsalvatge i Fossas. La publicació del segon (text II) comprèn la mera enumeració de les entitats eclesiàstiques. Un bon desplegament cartogràfic permet situar geogràficament aquestes dintre els quatre ardiaconats en què s'agruparen des d'antic i que l'autor assenyala com a força coincidents amb la demarcació dels comtats.

Pp. 81-222. *Constitucions sinodals de Girona de la primera compilació*. («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XVIII [1966-1967]). El treball, realitzat en col·laboració amb el que fou diligent arxiver diocesà de Girona, Dr. Tomàs Noguer, projecta el resultat d'una pacient i aciençada recerca dels arxius catalans, especialment pels gironins, amb la recollida, fixació heurística i acurada publicació de les constitucions conegudes dels Sínodes diocesans de Girona, celebrats entre 1229 i 1368, data de la primera compilació d'aquelles pel bisbe Ènec de Vallterra (que també publiquen i en valoren l'abast). Amb bon encert, els autors han fet precedir l'abundós material gironí de l'edició crítica dels decrets del Concili Provincial Tarraconense celebrat a Lleida el 1229, presidit pel legat papal Joannes de Abbatisvilla, cardenal de Santa Sabina [Sabinensis], l'actuació del qual fou tan decisiva per a les esglésies de la Península, per tal com aquests decrets foren l'eix damunt el qual voltaren els futurs concilis provincials i els sínodes diocesans durant prop de dues centúries. Els textos gironins porten l'anotació de les fonts canòniques anteriors -diocesanes, provincials i generals, que hi tenen relació. És força il·lustratiu l'apartat que explica «com eren celebrats els sínodes gironins», l'atenció específica als realitzats sota els diferents bisbes entre les dates apuntades i les fonts que nodriren el seu contingut més pastoral i litúrgic que estrictament jurídic i algun cop amb influència en la legislació civil. Estem davant una aportació notable a la història sinodal catalana, que obre un bon camí a una tasca semblant per a altres bisbats.

Pp. 223-387. *Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229-1330)*. («Analec-

ta Sacra Tarraconensia», XLVII i XLVIII [1974-1975]). Treball de temàtica i característiques pariones a l'anterior, projectat ací al més ampli horitzó conciliar de la Província Tarraconense. Amb el mateix mètode i anàleg desplegament d'erudició heurística i historiogràfica, ens proporciona un aplec virtualment complet de la legislació conciliar tarraconense desenrotllada entre 1229 i 1330, que fins ara restava dispersa en les col·leccions i en bona part inèdita. Arrenca del Concili Provincial reunit a Lleida el 1229 sota la presidència del cardenal esmentat en l'apartat anterior, com a inici de la nova etapa en aquest procés de legislació canònica provincial (ja considerat en el treball anteriorment ressenyat) i tanca amb el Concili del 1330, del qual sortí la compilació de l'infant Joan d'Aragó, patriarca d'Alexandria i administrador de la seu metropolitana de Tarragona. En la primera part del treball s'estudia l'actuació dels vint-i-cinc concilis anteriors al 1330, celebrats quasi tots (llevat d'algun a Lleida, València i en part a Alcanyís) en la pròpia capital de l'arquebisbat, i es publiquen els seus textos, reproduïts amb acurada col·lació dels manuscrits més significatius i amb oportunes notes de referència a fonts anteriors o a col·leccions posteriors. La segona part es centra en l'al·ludida compilació de l'infant Joan, constitutiva d'una selecció cronològica de les anteriors constitucions conciliars (uns seixanta capítols) i d'un grup (d'uns vint) produït de nou en aquella ocasió, el text de la qual és publicat també íntegrament, amb iguals característiques editorials. Per la importància de la dita compilació, substrat de les futures, ella esdevingué el text recepte o vulgata del dret conciliar de la nostra Província Eclesiàstica. És de justícia remarcar ací l'interès extraordinari de la present aportació de Pons Guri a la història del dret canònic de Catalunya.

Pp. 389-458. *Particularismes catalans en els Costumaris dels segles XIII-XVIII*. (II Congrés Litúrgic de Montserrat. III. Secció d'Història, Montserrat 1967, 102-158). Treball realitzat en col·laboració amb Antoni Pladevall i Font, en el qual s'estudien amb força deteniment les *Consuetes* o costumaris de les catedrals, col·legiates i parròquies dels bisbats catalans, amb distinció de les medievals respecte de les d'època moderna. Es precisen les característiques essencials i accessòries del seu contingut dintre la unitat bàsica que es procurava en cada diòcesi, de manera que la consuetat catedralícia fos el patró de les parroquials. Però, tot i la tònica inicial i fonamental de constituir un directori per a la celebració dels divinals oficis, es remarca l'evolució que van experimentant en els segles XVI-XVIII. En aquestes, en afegir-s'hi normes sobre processons, festes, percepció de delmes, oblacions de difunts i sepultures, celebració d'aniversaris i funerals, etc. (i àdhuc algun acte de tipus civil), la consuetat esdevé menys «litúrgica» i es torna més colorista i plena de modalitats locals. L'apèndix comprèn una relació detallada de totes les consuetes conegudes dels autors (tot i confessar la impossibilitat d'una recerca completa), amb les indicacions heurístiques i codicològiques pertinents, i breu referència al contingut; en total, vint-i-tres dels segles XIII al XV i vint-i-cinc dels segles XVI al XVIII. Una bona aportació a la història litúrgica (canònica i popular) de les nostres comunitats diocesanes i parroquials.

Pp. 459-476. *Dotalies d'esglésies selvatanes del bisbat de Girona al segle XI*.

Aplec de sis actes de consagració i dotalia d'esglésies pertanyents a l'ardiaconat de la Selva (sector sud-oest de la diòcesi de Girona). L'apèndix, amb correcta publicació dels corresponents textos, va precedir d'una referència particular al context històric i precisions diplomàtiques de cada una d'elles, ço és: I i II, Sant Salvador de Breda (1038 i 1068), III, Lloret (1079), Pineda (1079), Lloret, dotació (1079), Sant Iscle de Vallalta (1080). Aportació particular a una recerca sistemàtica d'aquest tipus de documents, que en aquests darrers temps han propiciat el P. Cebrià Baraut per a Urgell i Ramon Ordeig per a tot Catalunya.

VOLUM III

Pp. 9-15. *La columnella del llegat del comte Miró a favor del monestir de Ripoll*. Aquest document (lliurament de l'alou de Tona al monestir de Ripoll, segons disposició del comte Miró, fet pels seus marmessors, el comte Borrell, el bisbe de Barcelona i l'abat de Sant Cugat del Vallès) fou publicat per Enric Claudi Girbal i després per Ferran Valls i Taberner, segons sengles còpies notariales de 1792 i 1623, respectivament. Ara l'autor, atenent als errors de transcripció de tals còpies, el reproduïx novament, restituint el suposat text original, «però fent ús de la prudència més elemental», i l'acompanya amb il·lustratives notes dels aspectes jurídics, històrics i topogràfics del document.

Pp. 17-29. *Document del vescomte Seniofred de Girona. Un crebantament de comanda i l'esmena per mitjà d'una insolutumdació*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 12). Publicació d'aquest document del 14 d'octubre del 1002 (Pergamí de l'Arxiu Fidel Fita, procedent del mas Bellvehí de Vidreres), pel qual, els comtes barcelonins Ramon Borrell i Ermessenda, donaven al vescomte de Girona, Seniofred, l'alou de Lloret com a indemnització de l'alou de Palazol que aquest els havia comanat «in praestitum» i que els comtes barcelonins havien empenyorat al comte Bernat de Besalú per vint-i-cinc unces d'or. La donació, en rigor, era un empenyorament, ja que l'alou de Lloret havia de retornar als donants, si aquests restituïen al vescomte l'alou de Palazol o les vint-i-cinc unces d'or en el termini de dos anys. Tots aquests extrems, força significatius en l'aspecte jurídic d'un document de la seva època, i altres detalls històrics i geogràfics, són ben puntualitzats per l'autor en el comentari precedent i en les anotacions al propi text.

Pp. 31-53. *La successió de Guillem Umbert de Basella*. Publicació, amb els corresponents comentaris introductoris, de cinc documents derivats de la successió d'aquest magnat, afincat a la banda del Montseny i a la Selva. Els I i II constitueixen dos actes «mortis-causa», un codicil (?) i un testament, atorgats pel dit magnat i adreçats d'acord amb la llei gòtica el juliol del 1151 (textos en l'Arxiu Capitular de Girona, *Cartulari de Carlemany*, i Arxiu Històric Fidel Fita, respectivament). El III i IV recullen les actes de dos judicis en la cort comtal de Barcelona, en plets promoguts per Riambau, germà del testador, contra l'Orde de l'Hospital, beneficiada per un llegat d'aquest el 1151 i 1157 (textos d'ACA i de

l'Arxiu Ducal de Medinaceli). El V, datable entre 1140-1151, reflecteix una amigable composició entre els germans al·ludits sobre partició de l'honor patern amb anterioritat a la mort del testador (pergamí de la Biblioteca de Catalunya). Document força interessant pel seu valor testimonial de la pràctica jurídica de l'època.

Pp. 55-76. *Constitucions de Catalunya*. (Nueva Enciclopedia Jurídica Seix, v. V, Barcelona 1953, 232-240). Tot i la destinació editorial de l'article, constitueix una completa síntesi d'aquest gènere de fonts jurídiques, típiques i principals en la legislació catalana. Amb notable erudició s'hi estudien el concepte de constitució en el dret de Catalunya i en d'altres fonts equiparables a aquesta, la seva preeminència sobre la resta de fonts legals, la interpretació de les constitucions, l'impacte del Dret comú i la seva articulació, i les tres grans compilacions oficials de Constitucions de Catalunya (s. XV-XVIII), amb les seves respectives edicions, ben detallades i valorades. Clou l'estudi un apartat dedicat a les glosses i comentaris dels juristes (medievals i moderns), on l'autor té ocasió de vessar abundantment els seus coneixements profunds i directes de la literatura jurídica catalana.

Pp. 77-90. *Ordinacions processals del vescomtat de Cabrera (anys 1395-1520)*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 13). Del tou d'ordinacions processals d'aquest vescomtat, tractades per l'autor, ha exclòs les publicades en la «Revista Jurídica de Catalunya», anys 1934 i 1936, absorbides després en el *Llibre de la Universitat de la vila de Blanes* (1969), entre les quals cal integrar-hi les presents, apart d'altres encara inèdites. Ací publica dos casos, el primer de 1392 ordenat de Bernadí de Cabrera, regulador de l'ordre judiciari curt, a seguir en la cúria de la seva dominació amb miras a abreujar la tramitació dels litigis, i el segon de 1520, per Frederic Enríquez de Cabrera, que mitigava la rigorositat de les primeres. Aquestes de 1392 s'han conservat en tres còpies manuscrites del segle XVI, que l'autor publica curosament col·locacionades, prenent per base la de l'Arxiu Històric Fidel Fita (les altres dues són del mateix arxiu i de la Biblioteca del Col·legi d'Advocats de Barcelona). Les segones van, a continuació de les anteriors, en dos manuscrits i són també reproduïdes amb el mateix mètode. Bona aportació pel coneixement de la dimensió judicial del règim senyorial.

Pp. 91-97. *Ordinacions sobre pesca i venda de peix del 1401 al 1414*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 3). Aquestes ordinacions, més modestes que les anteriors, reflecteixen un aspecte de la jurisdicció del vescomtat de Cabrera en la franja marítima del seu territori. Les que ací es publiquen constitueixen un grup de nou capítols, seguits per altre de cinc, reguladors de la pesca amb xàvega i de la venda de peix, pregonades pel batlle local de Palafolls, Pere Clapers, el 1401, amb l'addició d'un capítol el 1441. El seu text figura en el *Llibre de la Cort del batlle de Palafolls* i, tal com diu l'autor (que dedica unes substancials notes introductòries al seu contingut), tenen l'interès d'ésser tal volta una de les més antigues de les conegudes a Catalunya.

Pp. 99-115. *Les cases aloeres i les quadres. El cas de la quadra de Campins*.

(«Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 11). Intent de clarificació, sota una òptica eminentment jurídica, de l'àmbit dominical o de senyoria «aloera» respecte al jurisdiccional dintre l'estructura feudal catalana de la Baixa Edat Mitjana. L'autor es fixa especialment en la «quadra», sovint confosa amb la dominació al·lodial, i caracteritza el perfil d'aquella com a demarcació jurisdiccional menor dintre una baronia o castell termenat, amb facultats judicials limitades, que sols excepcionalment podien ésser detentades per senyors merament al·lodials. Com a il·lustració de l'exposat presenta el cas de la quadra de Campins, dintre la baronia de Montclús, en el Baix Montseny, i publica el conveni celebrat entre el titular d'aquesta, el vescomte de Cabrera, i el senyor de la quadra, Pere de Palau, el 20 d'abril de 1345, en el qual es delimitaven les respectives atribucions d'un i d'altre (document de l'Arxiu Històric Fidel Fita). Aquest conveni marcaria pel futur el regíme fonamental de la quadra, bé que no manquessin en anys posteriors continuats conflictes, ben documentats per anotacions puntuals de l'autor.

Pp. 117-143. *Jurisdiccions compartides a la Catalunya baix-medieval*. En les presents pàgines, Pons Guri ve a incidir en la temàtica anterior, amb la presentació de nombrosos exemples de jurisdiccions compartides entre el titular d'una baronia i el d'una quadra i àdhuc un domini al·lodial amb certes atribucions jurisdiccionals als segles XIII i XIV. A l'apèndix publica sis documents d'aquesta època, que, a tall de concòrdies, sentències arbitrals i judicials, compromisos, etc., posaven fi als conflictes sorgits per mor d'aquella relació de compartiment jurisdiccional, fixant amb precisió les respectives competències dels titulars. Els documents procedeixen de l'Arxiu Parroquial de Caldes d'Estrac (1219), Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar (1304, 1311, 1377), Arxiu Municipal de Lloret de Mar (1357) i Arxiu Ducal de Medinaceli (1220).

Pp. 145-152. *El mercat i la carta de poblament de Calella*. («Anuario de Historia del Derecho Español», LI (1981), 613-618). L'autor ens informa del procés de naixement i expansió de l'actual vila de Calella, originat per un privilegi de concessió de mercat i establiments de terrenys contigus, donat pel senyor de la baronia de Montpalau, Bernat de Cabrera, el 1327, en ús d'una autorització reial de pocs mesos abans. Altres privilegis i franquícies (exempcions, serveis públics, etc.), confirmats com el primer per successius senyors, anaren afaïçonant la fesomia de la nova vila. En l'apèndix es publiquen el privilegi reial (de l'ACA, *Cancelleria*) i el tractat dels privilegis senyorials posteriors entre 1327 i 1426 (Arxiu Municipal de Calella), i una provisió del batlle general de Catalunya en favor de la població, de 1369 (document d'ACA, *Batllia General de Catalunya*).

Pp. 163-182. *La sentència sobre el Castell de Lloret*. («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXVI (1982-1983), 87-110). Reprenent la temàtica senyorial, s'ens dona ací la sentència judicial dictada el 1378 pel jutge del Capítol gironí en plet sostingut amb els veïns de Lloret, en la qual es fixaven els drets específics inherents als castells i les prestacions dels habitants dels termes corresponents (obres, vigilància, neteja de façanes, etc.). L'autor assenyalava la significació

jurídica de tal sentència, com aplicació explícita de les consuetuds feudals de Catalunya, i per l'esment que en faria més tard el jurista gironí Tomàs Mieres, i documenta els antecedents del conflicte, que donà lloc al procés i sentència. L'apèndix reproduïx curiosament el seu text segons el pergami original de l'Arxiu Municipal de Lloret de Mar, encara inèdit quan l'autor el publicà per primer cop.

Pp. 183-192. *Entre l'emfiteusi i el feudalisme. (La formació i expansió del feudalisme català)*. («Actes del Col·loqui organitzat pel Col·legi Universitari de Girona. Estudi General», núm. 5-6, Girona 1986, 411-418). Substanciosa i documentada aportació entorn de l'aparició —millor, ressorgiment— de l'antiga emfiteusi del Baix Imperi dins el clima propiciat per la penetració dels drets romà, canònic i feudal a Catalunya, des de finals del segle XII, per consolidar-se en els següents. En rigor, les línies bàsiques de l'emfiteusi eren aplicades a les terres catalanes en l'Alta Edat Mitjana sota altres termes —«carta precaria», «establiment»— però ara la figura emfitèutica rep una coloració marcadament feudal, especialment en els seus aspectes particulars —el «lluïsm», la «fadiga», l'«entrada»—. Així, malgrat els esforços dels expositors juristes dels segles XIV i XV en trobar diferències, pot dir-se que la frontera entre el que era feudal i el que era emfitèutic resultava imprecisa. En la redacció originària, l'autor completava el treball amb unes referències heurístiques a les col·leccions de costums gironins dels segles XIV-XV (mieresanes i extramieresanes), que ha eliminat en el present recull, segurament per considerar-les englobades en el seu ampli estudi i edició de textos sobre les susdites col·leccions.

Pp. 193-196. *Document d'aplicació del dret senyorial*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 6). Aquest document és una acta notarial de redempció de donzella filla de remença, per raó de casament forà, mitjançant la deposició de dos sous i vuit diners el mateix dia de les noces (12 de gener del 1429) a l'altar de l'església parroquial de Sant Genís de Palafolls, en absència del senyor que havia de rebre'ls. Pons Guri publica aquesta acta (procedent del fons notarial de l'Arxiu Històric Fidel Fita, *Liber Notularum* del notari Antoni Clapers, de Palafolls) i assenyala la seva peculiaritat, ja que no se'n troben d'aquest tipus, però que reflecteix sens dubte la pràctica usual, donat que tal costum és ben constatat —amb diferents matisos— en les col·leccions dels juristes radicats a la diòcesi de Girona a la darrereria del segle XIV i a començaments del XV, entre ells el famós Tomàs Mieres.

Pp. 197-227. *Els rèdits d'un monestir cartoixà (segles XIII-XIV)*. *Sant Pol de Mar*. Edició d'un petit capbreu o llevador de les rendes del susdit monestir, d'entre els segles XIII-XIV, procedent de l'ACA (núm. 2114). Unes notes introductòries expliquen la distribució de la col·lecturia en deu batllies o demarcacions (Barcelona, Vallès, Maresme) a càrrec dels respectius batlles «de sac», i com la situació geogràfica del dispers patrimoni influeix tant en les prestacions (reals i personals) dels emfiteutes com en les mesures de capacitat del producte obtingut. Bé que de condició aloera, el senyoriu del monestir comprenia també alguns drets jurisdiccionalment de tipus personal sobre els seus homes propis, no pas territorial.

Pp. 229-236. *Document sobre la jurisdicció senyorial de Sant Celoni l'any 1203*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 7). Es tracta de la sentència arbitral dictada pel bisbe i el sagristà de Vic el 15 d'octubre de 1203 per resoldre el conflicte sorgit entre l'Orde de l'Hospital (que posseïa el domini jurisdiccional i al·lodial de Sant Celoni des del 1145), i els vassalls d'aquesta vila, en desacord pel que feia als drets de la senyoria i a les obligacions dels veïns. La sentència, continguda en trasllat, pergami de l'Arxiu Històric Fidel Fita, publicada en apèndix, precisava els drets de l'Orde de l'Hospital corresponents a la senyoria jurisdiccional, i els derivats del domini privat, entre ells, i com molt significat, la repressió de la cugucia. La representació popular estava constituïda per trenta-set membres, que signen nominalment «et per omnes habitatores ville Sancti Celedonii presentes et futuros», bé que encara no apareix una reunió de consell general o «universitas», forma primària de règim municipal.

Pp. 237-247. *Sentència arbitral sobre llúïsmes, subestabliments i altres drets emfitèutics a Sant Celoni*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 8). Una altra sentència arbitral, en certa manera complementària de l'anterior, en conflicte entre les mateixes parts, dictada per un canonge barceloní el 21 d'agost del 1280, era relativa als drets emfitèutics. El document (conservat en original i vàries còpies a l'Arxiu Històric Fidel Fita), junt amb una glossa particular del segle XIX, ofereix l'interès d'haver constituït dret positiu fins ben entrat el segle darrer per a la comarca de Sant Celoni, avançant-se en més de trenta anys a la normació anàloga per a la ciutat de Barcelona.

Pp. 249-260. *Les ordinacions de Sant Celoni al segle XIV*. (Revista «Apunts» [Sant Celoni], 1 (1981), 29-37). Sumària exposició del desenrotllament de la facultat del Consell municipal de Sant Celoni per a dictar ordinacions per al bon regíme de la vila i l'aprovació d'aquells per l'Orde de l'Hospital, al llarg del segle XIV i en el XV. L'autor apunta molt agudament com aquesta solució topava amb la barrera jurídica que suposava l'entramat d'*Usatges, Constitucions i Costums*, que des de segles anteriors —especialment del XIII— sistematitzaven l'estatut remença. La *Sentència de Guadalupe*, dictada pel rei Ferran II el 1486, fou factible per formular-se bàsicament com un arbitratge d'equitat, segons el dret comú, i per tant amb previ compromís per les dues parts, i també en l'aspecte penal —repressió dels desordres i crims anteriors— com a actuació de la potestat reial, que no podia ésser discutida en aquest ordre. Precisió sobre el destí de les

Pp. 261-282. *Motivacions jurídiques de la Sentència arbitral de Guadalupe*. («II Col·loqui d'Història Agrària», desembre 1968). Repassada a les diferents temptatives legislatives i projectes de concòrdia promoguts pels monarques i les corporacions catalanes per encarrilar la solució del problema remença a finals del segle XIV i en el XV. L'autor apunta molt agudament com aquesta solució topava amb la barrera jurídica que suposava l'entramat d'*Usatges, Constitucions i Costums*, que des de segles anteriors —especialment del XIII— sistematitzaven l'estatut remença. La *Sentència de Guadalupe*, dictada pel rei Ferran II el 1486, fou factible per formular-se bàsicament com un arbitratge d'equitat, segons el dret comú, i per tant amb previ compromís per les dues parts, i també en l'aspecte penal —repressió dels desordres i crims anteriors— com a actuació de la potestat reial, que no podia ésser discutida en aquest ordre. Precisió sobre el destí de les

diferents prestacions o càrregues, abolides o subsistents segons la seva natura jurídica, dominical o jurisdiccional.

Pp. 283-322. *Roig i Jalpí i el prior de Meià. Història d'una falsedat erudita.* («Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XIV (1960), 39-84). Aquesta falsedat és la perpetrada pel famós Joan G. Roig i Jalpí (1624-1691), prou conegut per la falsa atribució del *Llibre dels feyts d'armes* a Bernat Boades, i altres de semblants, en sostenir la presumpta existència i autenticitat d'una inscripció romana de Blanes. En el cas present, Roig i Jalpí es serví del testimoniatge de Joan de Jalpí i Julià (1604-1678), prior de Meià, cosí seu, que el 1677, ja vell, jurava davant notari haver vist personalment i recordar el text de dita inscripció, passats ja cinquanta anys, quan aquella ja es donava per perduda. L'autor ofereix una relació biogràfica molt completa de la personalitat i actuació -familiar i pública- de Joan de Jalpí sobre la base principal de les seves pròpies memòries i documentació coetània a l'Arxiu Històric Fidel Fita. En apèndix, el text de l'esmentada declaració jurada de Jalpí, procedent de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, notari Pau Pi, i arbre genealògic de la seva família.

Pp. 323-338. *Relació jurídica de la remença i els mals usos a les terres gironines (segles XIII-XV).* («Revista de Girona», octubre de 1986). Com a treball de divulgació subtitula l'autor aquest article. I dintre la seva tònica constitueix una senzilla i entenedora exposició de la relació jurídica sorgida del conreu de la terra en la Baixa Edat Mitjana, especialment en les comarques septentrionals catalanes. El mas com a unitat d'explotació, la divisió del seu domini entre els titulars (directe i útil), les prestacions degudes pels conreadors, reals i personals, i sobretot els anomenats mals usos, amb precisió de modalitats locals i d'apreciació diferent segons els juristes, esbossen la fesomia d'aquella relació. Una referència bibliogràfica elemental sobre el tema clou aquest ben ideat resum.

Pp. 339-352. *Compendi sobre el drets dels castells termenats (segles XIII-XV).* («Catàleg de l'Exposició sobre el Castell de Burriac». Mataró 1988). Un altre treball de divulgació, complementari en certa manera de l'anterior. En el present es projecta l'atenció sobre el senyoriu jurisdiccional de dret públic, centrat en el castell termenat, sinònim de baronia. En poques pàgines, però precises i planeres, es configura el quadre dels drets i deures dimanants, així de la relació feudal del castell (sub-infeudaments, castlanies, etc.), com sobretot de la submissió dels vassalls o habitants del terme respecte al seu senyor. Les àrees de justícia, en diferents graus, obligacions militars, ordenació pública i governament, monopolis de serveis i establiments, etc., hi són ben plasmades. No hi falta la referència a l'organització del senyoriu: cúria i batlles, jutges ordinaris, saigs, així com la incipient agrupació dels vassalls en universitats de parròquia o terme, sota la supervisió del baró. Després d'una època de decadència en la vida i funcionalitat dels castells, el senyoriu baronial s'extingiria definitivament a l'inici de l'època constitucional. Una elemental bibliografia clou aquest substanciós article.

Pp. 353-361. *Les Corts generals de la Corona d'Aragó de 1362-1363.* (Intro-

ducció a *Actas de las Cortes generales de la Corona de Aragón, de 1362-1363*. Archivo de la Corona de Aragón, Colección de Documentos Inéditos, vol. L, Madrid 1982). També ve subtitulat com a treball de divulgació. De fet, són les obligades notes introductòries a la publicació del procés de les referides corts, conegudes per dues còpies notariales d'ACA (*Cancelleria i Generalitat* respectivament). S'hi puntualitzen els antecedents polítics de la seva celebració, la concurrència dels membres, intervenció del sobirà, aprovació del donatiu i disposicions legislatives (Constitucions, furs), sorgides de l'assemblea.

Pp. 363-411. *Diplomatari del monestir de Sant Pol de Mar (segles X-XII)*. Aquesta aportació documental podria considerar-se com un complement o apèndix a l'article que l'autor publicà anys enrera («La Paraula Cristiana», maig 1931) i que ha restat fora del present recull. El nostre *Diplomatari* aplega un bon lot de documentació relativa a l'antic monestir de Sant Pol, procedent bàsicament del fons monacal (Montalegre) d'ACA, complementat per algunes peces del fons recollit a la casa Sanromà de Tiana en l'exclaustració de 1835 i d'altres de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, i una tan sols de l'arxiu de la Biblioteca de Catalunya. El seu àmbit cronològic abasta de l'any 961 al 1200, l'etapa en què el monestir fou abadia benedictina. Els quaranta-vuit documents recollits corresponen: set al segle X, 18 al segle XI i 23 al XII, virtualment inèdits tots, correctament editats amb expressius regests. Del seu contingut, constituït fonamentalment, com de costum, per actes privats -patrimonials-, cal remarcar-ne amb tot el precepte carolingi del 968 i alguns actes d'intervenció comtal (Ermessenda, Ramon Berenguer I), exponent del patronat que exerciren aquests prínceps en moments de precària situació de la casa. Del conjunt documental, integrat en la seva majoria per donacions, rendes, establiments, ens permetem destacar com a més singulars, apart l'al·ludit precepte de Lluís (núm. 2), vàries resolucions judicials (docs, núms. 16, 46, 47), unes capitulacions matrimonials (doc. 31) i un empenyorament (doc. 39). L'aplicació de la Llei gòtica és documentada en l'al·ludit document núm. 16.

Pp. 413-436. *Un cartoral de la Milícia Hospitalària*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 14). Es tracta d'uns quants fulls de pergami, destinats a constituir un cartoral hospitalari, compost de deu documents datats entre el 1106 i el 1355, relatius a l'exercici jurisdiccional de l'Orde de l'Hospital sobre la vila de Sant Celoni, i també de la seva successora, la casa de Cabrera, i de les dues senyories entre si. Volem destacar el privilegi de 1355, autenticant la constitució del règim municipal orgànic a dita vila. Els dits fulls, inèdits quasi tots, es contenen en el fons de *Batllia* (Ms. 1276) de l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar i són inserits textualment, precedits d'unes notes explicatives de cadascun d'ells.

Pp. 437-457. *Nous documents de la Comanda Hospitalària de Sant Celoni*. («Circular de l'Arxiu Històric Fidel Fita», núm. 18). Amb la publicació de dos interessants documents relatius a la senyoria de Sant Celoni i a l'exercici de la seva jurisdicció es tanca aquest *Recull* de Pons Guri. El primer inclou bàsicament

una sentència arbitral de l'any 1278 per a la solució d'inveterats conflictes sorgits entre l'Hospital i Ramon de Cabrera, vinculat feudalment amb l'Orde. El segon testimonia el procés criminal contra un lladre reincident incoat pel jutge ordinari de la cúria senyorial hospitalària, amb la seva condemna a execució capital el 1336. Ambdós inèdits, procedeixen de l'Arxiu Històric Fidel Fita, el primer del *Llibre de la Cúria de Sant Celoni*, el segon, pergami solt de la Batllia.

No ens resta sinó manifestar un cop més l'efusiva felicitació a la benemèrita Fundació Noguera pel seu gest de donar a llum una obra tan ben elaborada i d'indubtable profit per a l'estol de conreadors de la història i antic dret de Catalunya; i, no cal dir-ho, a l'autor.

Jaume de PUIG I OLIVER

COMPLEMENTES A LA VALORACIÓ CRÍTICA DEL PENSAMENT DE SIBIUDA AL LLARG DEL TEMPS

En el volum anterior d'«Arxiu de Textos Catalans Antics» avisàrem que la nostra *Valoració crítica del pensament de Sibiuda al llarg del temps* era provisional. Examinàrem aleshores un conjunt de cent cinquanta-quatre reaccions crítiques a l'obra i al pensament de Sibiuda. Malgrat que coneixíem l'existència de més textos, antics i moderns, on es judicaven els punts de vista del *Liber Creaturarum* i les intencions del seu autor, no havíem pogut examinar-los, per causes diverses.

Algunes circumstàncies felices, la més important de les quals ha estat l'abnegada i inestimable col·laboració de Josep Perarnau, permeten avui de presentar una setantena més de valoracions crítiques entorn de Sibiuda. No per això ens sentim encara satisfets i ja sabem avui mateix que alguns llibres d'història del pensament i d'història de l'Església, així com determinats articles publicats en revistes del segle passat, on es parla de Sibiuda, encara s'escapen a la nostra perquisició. I cal suposar que no tenim idea de molts esments, crítics o no, encertats o equivocats, que volten per llibres de tema montaignià i en bibliografies, diccionaris, aparats i enciclopèdies de tots temps, que no hem pogut consultar.

Feta aquesta salvetat, també és cert que ara com ara estem moralment segurs que hem pogut examinar gairebé al cent per cent els materials bibliogràfics essencials que s'han publicat sobre Sibiuda. Justament avui completem de manera substancial el nostre treball anterior amb la inclusió de l'examen d'algunes històries de la filosofia i de les monografies sibiudianes que no havíem pogut consul-